

פרק ד

ארון הברית

בהשכמת הבוקר, לאחר שוב המרגלים מיריחו, יצאו בני ישראל מן השיטים: "וַיִּסְעוּ מֵהַשִּׁטִּים, וַיָּבֹאוּ עַד-הַיַּרְדֵּן... וַיִּלְנוּ שָׁם טָרֶם יַעֲבֹרוּ" (ג, א). ולמחרת חיזקו השוטרים את העם להמשיך ולנסוע, אבל רק בעקבות ארון ברית ה' (ג, ג), שנקרא בפרקנו גם "אַרוֹן הַבְּרִית, אֲדוֹן כָּל-הָאָרֶץ" (ג, יא).

האופן בו התנהלה הכניסה לארץ, בעקבות ארון הברית, צריך בירור. בניגוד למסעות הקודמים, לא ניצבו עוד עמוד האש ועמוד הענן לפני העם לנחותם הדרך, כפי שהורגלנו בנדודינו במדבר. במות משה נסתלקו ענני הכבוד, בארה של מרים,

והמן¹. את הדרך מהשיטים עד הירדן עשינו ללא מורה דרך, עמוד הענן כבר לא היה, ועל הצבת ארון הברית כמורה דרך עדיין לא ניצטוינו. רק בדרך מן המלון עד הירדן, הוזהרנו להציב את הארון בראש הצועדים: "וַהֲלַכְתֶּם אַחֲרָיו. אֲךָ רְחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינֵינוּ כְּאֲלָפִים אַמָּה בְּמִדָּה. אֶל-תִּקְרְבוּ אֵלָיו, לְמַעַן אֲשֶׁר-תִּדְעוּ אֶת-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ-בָהּ כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בְּדֶרֶךְ מִתְמוֹל שְׁלֹשׁ" (ג, ג-ד).

מה היה מיוחד בדרך זו, שדוקא בה מצא ה' צורך להציב את ארון הברית למורה דרכנו? מדוע לא הוצרכנו למורה דרך גם בכיבדת הדרך שעברנו ביום הקודם? ומדוע, כשנחו רגלי הכהנים בשער הארץ והירדן נעמד כנד הרחק באדם העיר (שלא להפריע לעליצות הנכנסים לארץ באיום של גל מים, העומד להתנפץ על ראשיהם), חלפו בני ישראל על פני הארון ונכנסו ראשונים לארץ? מדוע השאירו את הארון מאחור? האם בארץ לא היינו זקוקים עוד למורה דרך? עלינו להבין את המשמעות הנלמדת מכניסתנו ארצה בעקבות ארון הברית, ומהי הדרך החדשה העומדת לפנינו.

הברית הינה יצירה אלקית, עשר פעמים מוזכר בפרק ג' הארון, או בשמו המלא: "אָרוֹן הַבְּרִית". יהושע השתמש בשם זה ולא בשם "ארון הקודש", עמקה, עם תכנה ויעודה העליון. ובה בא לדי ביטוי השם 'אל-חי', שמשמעתו גילוי שם ה' בעצם מציאות החיים.

עשר פעמים מוזכר בפרק ג' הארון, או בשמו המלא: "אָרוֹן הַבְּרִית". יהושע השתמש בשם זה ולא בשם "ארון הקודש", או "ארון התורה". למלה "קדוש" משמעות של פרישות: "קדושים תהיו - פרושים תהיו"², ואילו היה משתמש בשם "ארון התורה", היתה המשמעות: ארון שהתורה מונחת בו. אך יהושע השתמש דוקא בכינוי "ארון הברית", כי הארון ותכולתו גם יחד מבטאים תוכן ייחודי אותו היה עלינו להציב לעצמנו, כמורה הדרך בעת כיבוש הארץ.

למלה "ברית" משמעות מיוחדת, בטרמינולוגיה העברית. היא מבטאת קשר בלתי הפיך בין כוחות, ובמקורה מבטאת את הקשר של הקב"ה עם האנושות בכלל³, ולאחר מכן עם האבות. עם אברהם: "כִּרְתֵּהּ ה' אֶת-אַבְרָם בְּרִית לְאִמְרֵי"⁴, אח"כ עם יצחק: "וְאֶת-בְּרִיתִי אֶקִּים אֶת-יִצְחָק"⁵, ובהמשך: "וְיִזְכְּרְתִי אֶת-בְּרִיתִי וְעָקֹב וְאֶת-בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶת-בְּרִיתִי אֶבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר"⁶. בעקבות הברית עם האבות, כרת ה' ברית עם ישראל: "הִנֵּה אֲנִי כֹרֵת בְּרִית, נִגְדַּד כָּל-עַמֻּד אֲעֹשֶׂה נִפְלְאוֹת, אֲשֶׁר לֹא-נִבְרָאוּ בְּכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הַגּוֹיִם"⁷.

לקשר ה"ברית", שהפך להיות ייחודי לישראל, יש שתי משמעויות שעליהן היה עומד מרן הרב צבי יהודה. המשמעות הראשונה היא שקשר זה הוא יצירה אלהית, ולכן הוא לא ישתנה ולא יכלה. כבר הבהירו חז"ל את השוני שבין "ברית אבות" לבין "זכות אבות", בקביעתם, שאף על פי שזכות אבות תמה, ברית אבות לא תמה⁸. "זכות אבות", שמקורה במעשיהם האנושיים של האבות, יכלה אמנם להחשב כזכות לאבות ולדורותיהם אחריהם, אך ככל מעשה אנושי אחר יש לה

2. תורת כהנים ויקרא יט ב.

3. בראשית ט יג.

4. שם טו יח.

5. שם יז כא.

6. ויקרא כו מב.

7. שמות לד י.

8. שבת נה. תוס' ד"ה ושמואל אמר.

תיכלה וקץ. לעומתה "ברית אבות" היא יצירה אלהית: "ודברך אמת וקיים לעד"⁹. מרן הרב צבי יהודה עמד על כך שאין פסוק בתורה, האומר שאנחנו כרתנו ברית עם ריבונו של עולם. תמיד נאמר בתורה, שה' כרת ברית איתנו.

משמעות שניה לברית היא היותה "קשר של חיים", המאגד את התוכן הנשמתי וכוחו עם הכוחות החומריים. על הקשר המפליא הזה, קשר החיים, אנו מברכים מספר פעמים ביום: "רופא כל בשר ומפליא לעשות", ומפרש הרמ"א על השולחן-ערוך, שהפלא הוא "שקושר דבר רוחני בדבר גשמי"¹⁰. ואכן, בהודעתו לעם את צורת ההליכה מן המלון עד לירדן, משתמש יהושע בשם ה' שלא הכרנו עד עתה: "אל חי". וכך אמר לעם: "בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם... הִנֵּה אָרוֹן הַבְּרִית, אָדוֹן כָּל-הָאָרֶץ, עִבְרָ לְפָנֶיכֶם, בְּיַרְדֵּן" (ג, י-יא). המצאות ארון הברית בקרב ישראל אמורה להעיד, כי "אל חי" בקירבנו.

גם בברית המילה אנו משתפים בברכה את השם "אל חי", ומברכים: "אל חי חלקנו צורנו צוה להציל ידידות שארנו משחת, למען בריתו אשר שם בבשרנו, ברוך אתה ה' כורת הברית". את צירוף השם "אל חי" לברכה זו מסביר מרן הרב צבי יהודה, על פי מפרשים אחרים: "בראשונה מופיע שם זה בדברי יהושע אל בני ישראל בגשתם לעבור את הירדן... שזה השם אינו מיוחד אלא לישראל"¹¹.

קשר הברית מחבר את הכוחות החומריים הרחוקים לרבונו של עולם, וממשיך אור וטוב מן המקור האלהי גם אל הפינות הרחוקות ביותר של החיים. קשר זה הוא עצם מהותה של התורה, שבה גנוזים הרצון האלהי וחכמת עולמים בהדרכת החיים המעשיים בפרטים המפורטים ביותר. הדרכה זו נכתבה ונחקקה בלוחות אבן, שהושמו בארון. ציור לפלא הזה מציירים חז"ל באמרו שהמלה "אנכי", בה נפתחות עשרת הדיברות, היא נוטריקון למלים "אנא נפשי כתבית יהבית"¹². כאילו רוצים לומר, שהקב"ה צמצם עצמו לתוך מסגרת תכנית ומילולית, בכדי שיוכל למסור עצמו לישראל.

9. תפילת ראש השנה.

10. שו"ע אורח חיים ו א.

11. הערת הרב צבי יהודה, עולת ראי"ה ח"ב עמ' תכג (מפני שקשר הברית הוא מיוחד לישראל, היה מרן הרב צבי יהודה מתקומם נגד השמות "ארצות הברית" או "ברית המועצות" המייחסים ברית גם לגויים).

12. שבת פח:

השכל, שהוא פרט בחיים, לעולם לא יוכל להבין את משמעות הברית. רק עם ישראל המחובר למקור החיים, יוכל להכיל בקרבו את משמעות הברית.

השכל האנושי לא יכול להבין את מהותה של הברית, משום שהברית היא ביטוי לחיים עצמם, בעוד שהשכל הוא רק פרט בחיים. לכן אנו מודים בפה מלא: "ומפליא לעשות, שקושר רוחני בגשמי". אנחנו לעולם לא נדע להגדיר זאת, והדבר ישאר לפלא, ומפני שכה גדול כחה של הברית, היא מסוגלת לקשור לעבודת ה' גם את היצרים הסוערים ביותר: "עיקר תיקון פגם הברית הוא קידוש הרצון והארתו הברורה, עד שהרצון היותר חזק מצד הטבע הגופני שיש לו שורש בקדושה חזק מאד, מפני הופעת החיים שבו, אור הקדושה שופע בו כל כך, עד שהצד הקדוש שבו הוא הרודה בחיים וממשיך את פעולתו והופעתו"¹³.

"אות ה' אות ברית הוא, קדושת הגוף בברית בשר ממש. כמו כן ברית העולם, הוצאת הארץ מקללתה, חידור האור הדעה היורש והקודש בכל השדרות המעשיות כולן בעומק פנימיותן, כשם שהוא הווה באדם הווה הוא בעולם כולו, מוכן נעשה העולם ומלואו לשמחת ה' במעשיו. אומות העולם אינם יכולים להשיג איך נעשה הבשר מקודש, איך נעשו התפקידים הגשמיים בעצמם אידיאליים. הערלה מעכבת. יוכל השכל לשוט, להקיף, אבל לחדור לעומק הבשר, לעדן את הרצון היסודי שיהיו ערכיו ערכים מלאים קושט אמת וצדק, זה אי אפשר כי אם בעצת ה' הבאה על נחלת עולמים אשר לו, ישראל עם קרובו, זרע אברהם אוהבו כרות ברית הקודש, אשר מהם התעלה בחיר האנושי, אשר תמונת ה' יביט ומראה ולא בחידות, ובכל ביתו נאמן הוא, הוא אשר פי ה' אליו דיבר לצוות את בני ישראל, להודיע להם את בית חייהם, להודיע להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, ואשר יעשה אותם האדם וחי בהם..."¹⁴.

לעומת עמוד הענן, המסדר את הטבע על פי המגמה העליונה, הברית יודעת ומראה שהטבע כפי שהוא מסוגל להתאים לאותה מגמה.

ארון הברית הוא שהתווה את דרכנו, לארץ כנען. עצמת החיים, הנובעת ישירות מן המקור האלהי, זורמת ומחיה את המציאות החומרית ומכתיבה את דפוסי החיים, ורק היא מסוגלת להתוות לנו את הדרכים, להעלות החיים בארץ החיים. כשלא הוצרכנו להתמודד התמודדות זו, הספיקו עמוד האש

13. אורות הקודש ח"ג עמ' רחץ.

14. אורות, אורות ישראל ט ג.

או עמוד הענן לישר לפנינו את הדרך. עמודים אלה ניצבו משמי שמים עד תחתיות ארץ. עמודים, שמשמעות שמם מורה על עמידה, והיה בכוחם לשנות סדרי בראשית: להאיר את הלילה, לישר הרים ולמלא בקעות.

אבל כדי לדעת להכנס לארץ ישראל, "למען אשר-תדעו את-הדרך אשר תלכו-בה כי לא עברתם בדרך, מתמול שלשום" (ג, ד), לא די בהדרכה המעידה על הקשר בין שמים וארץ בלבד. כאן היינו זקוקים להדרכה דינאמית פעילה. היה עלינו להעמיד נגד עינינו את הברית ואת משמעותה, המתרכזת בארון, המעידה כי אדון כל הארץ שהוא אדון הברית, הבורא יצר הרע ובורא לו תורה כתבלין¹⁵, שוכן שכנית חיים בתוכנו. כחה של הברית הוא המאפשר לאומה להתמודד עם כל מרחבי החיים הזורמים באפיקיה של ארצנו הנושבת ולגאול את ארץ כנען משוביה. הוא המאפשר לנו להעלות את ארץ כנען למגמתה הטבעית הראשונית: ארץ ישראל¹⁶.

מן השיטים ועד למלון, שבו לנו בליל חצית הירדן, צעדנו בטבעיות וללא כל מורה דרך. עמוד הענן כבר פסק עם מות משה, והארון טרם הוצב לפנינו. את היציאה מן הגלות וחטאה היה עלינו לעשות בכוחותנו הטבעיים, אך כדי להיכנס ארצה היה עלינו לקבל על עצמנו הדרכה ממקור גבוה יותר. לכן עבר ארון הברית לפנינו מהמלון עד הירדן והתווה לנו את הדרך, שבה לא הלכנו עד עתה; הדרך, שתובעת את ההזרמה הנפשית אל כל הכוחות החיוניים הארציים. כל עוד לא נכנסנו לארץ, היה עלינו לשמור בינינו לבין הארון מרחק אלפיים אמה, כתחום שבת¹⁷. רק בכניסתנו לארץ התקרבו לארון וסגרנו את המרחק בינינו לבינו. הברית הפכה לטבע חיינו המיוחד, וידענו "כי אל חי" בקירבנו.

וכראשית כן אחרית: אנו מוצאים את דרכינו, במהלכי גאולתנו הנוכחית, מבוארים בארון ברית "התורה הגואלת" שהתיצב על כתפי הכהנים הגדולים בכניסתנו הנוכחית לארץ חיינו. ו"הקודש שבטבע פורץ גדריו, הולך הוא בעצמו להתאחד עם הקודש שלמעלה מן הטבע הגס, עם הקודש הלוחם בטבע... והננו

15. קידושין ל:

16. המלב"ם ביהושע ג ד מסביר, שכשרצו להיכנס לארץ בימי משה, הלך הארון לפניהם.

17. רש"י ג ד.

כולנו הולכים ומתקרבים אל הטבע והוא מתקרב אלינו, הולך הוא ונכבש לפנינו ודרישותיו הולכות ומתאמות עם דרישותינו האציליות ממקור הקודש¹⁸.
 "שורש ברית, וכריתות ברית במובן המוסרי, הוא, שהעניין החיובי והאידיאלי הנובע מתמצית המוסר היותר נעלה ונשגב, יהיה מוטבע עמוק וחזק בכל טבע הלב והנפש, עד שלא יצטרך לא זירוז ולא חיזוק ולא סייג לשמירתו, כי אם יהיה מוחש וקבוע, כמו שטבועה למשל בלב אדם ישר מניעת רציחה וכדומה מן השלילות הרעות, שכבר הספיק כח המוסר הכללי לקלטן יפה"¹⁹. ארון הברית הוא שהתווה ומתווה לנו את הדרך לארץ ישראל.

ואם, לעתים, מרגישים אנחנו שעדיין המרחק בינינו ובין הדברים כאלפיים אמה, שהן תחום שבת, אנו מתחזקים בהגיגים שהוריש לנו הרב:

וּמְרַשְׁמֵי מַחְשְׁבוֹתַי שִׁיתְּקַבְּצוּ לְעִדָּרִים
 לְקַחוּ אוֹתֵי וְהָיוּ לְמֵאֲמָרִים
 וְהַמֵּאֲמָרִים בְּחוֹבֵרֵת יִהְיוּ לְסִפְרִים
 וְהַסִּפְרִים בְּכָל קֶרֶת יִהְיוּ נִפְזָרִים
 לִישׁוּעָתְךָ קוֹיֵתִי ה'.

(סוף "ראש מילין")

18. אורות, אורות התחיה ל.

19. מדות הראיה, ברית א.

ג יד ויהי בנסע העם מאהליהם לעבר את־הירדן והכהנים נשאוי הארון הברית
 לפני העם: טו וכבוא נשאוי הארון עד־הירדן ורגלי הכהנים נשאוי הארון נטבלו
 בקצה המים והירדן מלא על־כל־גדותיו כל ימי קציר: טז ויעמדו המים הירדנים
 מלמעלה קמו נדאחד הרחק מאד באדם (מאדם) העיר אשר מצד צרתן
 והירדנים על ים הערבה יסהמלח תמו נכרתו והעם עברו נגד יריחו: יז ויעמדו
 הכהנים נשאוי הארון בריתהוה בתרבה בתוך הירדן הבן וכל־ישראל עברים
 בתרבה עד אשרתמו כל־הגוי לעבר את־הירדן: